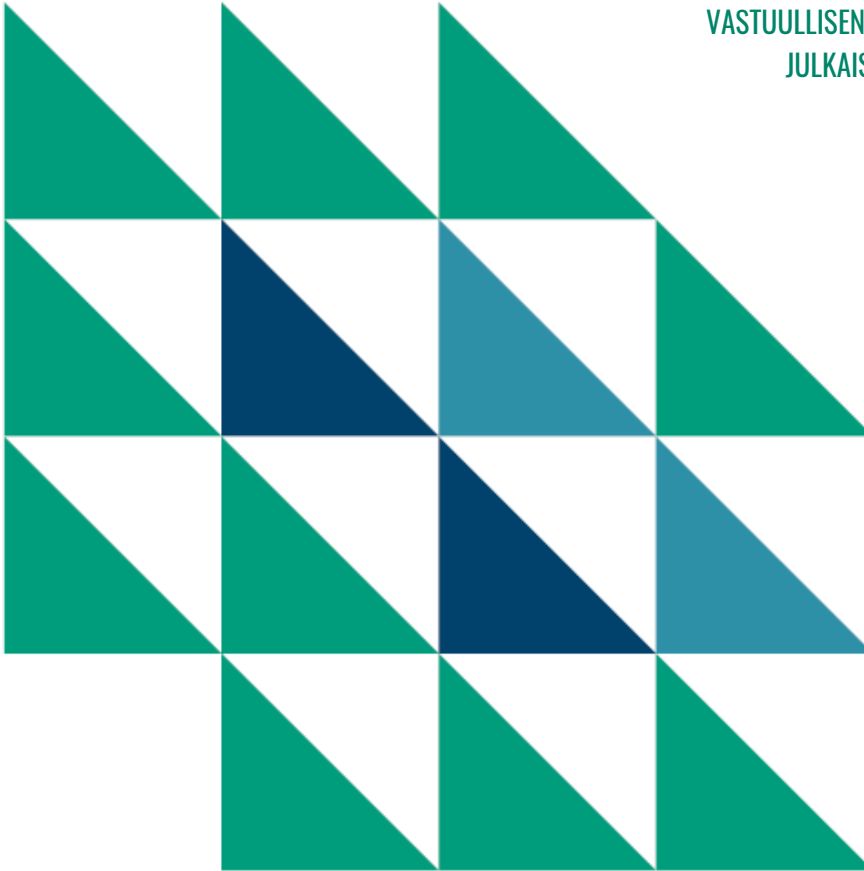

VASTUULLISEN TIETEEN
JULKAISUSARJA
1:2026

AKATEEMISEN VAPAUDEN TILA SUOMESSA: TUTKIJOIDEN JA OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ

VASTUULLISEN TIETEEN JULKAISUSARJA

Vastuullisen tieteen julkaisusarjassa julkaistaan julistuksia, linjauksia, selvityksiä, suosituksia ja muita asiakirjoja, jotka liittyvät tieteen ja tutkimuksen avoimuuteen, vastuullisuuteen, saavutettavuuteen, tiedeviestintään sekä tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen. Julkaisusarja ei ole tieteellinen vertaisarvioitu julkaisu. Julkaisusarjaa julkaisevat Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta.

AKATEEMISEN VAPAUDEN TILA SUOMESSA: TUTKIJOIDEN JA OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ

TEKIJÄ: Esa Väliverronen

JULKAISUSTA: Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan (TJNK) teettämä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkijoille ja opettajille suunnattu kysely akateemisen vapauden tilasta Suomessa oli osa *Tutkijoiden sananvapauden turvaamiseksi* -hanketta (2023–2025). Hankkeen rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö.

JULKAISIJA JA VUOSI: Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Helsinki 2026

SARJA: Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1:2026

ISSN: 2670-062X

ISBN: 978-952-7589-25-0

DOI: <https://doi.org/10.23847/tsv.1852>

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla. Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

SISÄLLYS

SAATTEEKSI.....	4
ARVIOT AKATEEMISEN VAPAUDEN TILASTA	6
Tutkimuksen vapaus ja rahoituksen ohjaus.....	10
Tutkimuslaitokset ja ammattikorkeakoulut	13
OPETUKSEN VAPAUS.....	15
TUTKIJAN SANANVAPAAUS	18
RAJOITUSTEN VAIKUTUKSET – ITSESENSUURI	23
TULKINTA AKATEEMISEN VAPAUDEN UHISTA	25
Ulkoiset uhat: poliittinen ohjaus ja häirintä.....	26
Tieteen sisäinen vallankäyttö.....	28
Sisäistetty kontrolli ja strateginen johtaminen	29
Lopuksi	32
KYSELY	34
Vastaajien tausta	34
VASTAAJAT KOMMENTOIVAT KYSELYÄ – KYSYJÄT VASTAAVAT	36
KIRJALLISUUS	39

SAATTEEKSI

Tutkimuksen, opetuksen ja ilmaisen vapaus ovat keskeisiä edellytyksiä tieteelle ja sen kehitykselle. Ne muodostavat kokonaisuuden, jota kutsutaan akateemiseksi vapaudeksi.

Tieteen vapaus on turvattu perustuslaissa ja yliopistolaki turvaa yliopistojen autonomiaa. Tieteentekijöillä ja tutkimusorganisaatioilla on autonomia päättää, mitä ja miten tutkia ja opettaa. Tutkijoiden sananvapaus on olennainen edellytys tiedonjulkistamiselle ja tiedeviestinnälle: tieteentekijöillä ja tutkimustietoon nojautuvilla asiantuntijoilla tulee olla vapaus julkistaa tutkimustietoa ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ilman uhkailua ja painostusta. Akateemiseen vapauteen kuuluu toisaalta myös vastuu, eikä se ole täysin rajatonta. Tätä vapautta määrittävät muun muassa lainsäädäntö, tutkimuseettiset ohjeet sekä tutkijan vastuu asiantuntijan roolissa.

Akateeminen vapaus nousi näkyväksi puheenaiheeksi vuoden 2025 aikana. Keskeinen syy tähän oli [Academic Freedom Index 2025](#)¹ julkaisu, jonka tulosten mukaan Suomen sijoitus akateemisen vapauden kansainvälisessä vertailussa oli merkittävästi heikentynyt. Akateemisen vapauden indeksi pohjautuu asiantuntijoiden arviointiin viidellä ulottuvuudella. Ne kattavat tutkimuksen ja opetuksen vapauden, vapauden välittää tutkimustietoa, institutionaalisen autonomian, kampusten toiminnan vapauden sekä tutkijoiden mahdollisuuden kommentoida asiantuntijoina ajankohtaisia kysymyksiä.

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) on vuodesta 2015 lähtien seurannut tutkijoiden kokemuksia häiritsevistä palautteista tiedeviestinnässä ja asiantuntijatehtävissä. Edellisen kerran TJNK toteutti laajan kyselyn tutkijoiden ja asiantuntijoiden sananvapaudesta vuonna 2023. Sen pohjalta TJNK laati tutkimusyhteisön käyttöön suositukset sananvapauden turvaamiseksi.²

Näissä aiemmissa kyselyissä kerätyt avovastaukset osoittivat, että häirintä, uhkailu ja mustamaalaus linkittyvät tutkijoiden kokemuksissa usein myös

¹ Kinzelbach ym. 2025.

² Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta 2025.

laajemmin tutkimuksen vapauteen³. Siksi vuoden 2025 kysely päätettiin laajentaa akateemisen vapauden kysymyksiin. TJNK teetti loppuvuodesta 2025 korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkijoille ja opettajille suunnatun kyselyn akateemisen vapauden tilasta Suomessa. Avoin verkkokysely toteutettiin 13.10–10.11. 2025. Kyselyssä oli kolme osuutta, jotka käsittelivät tutkimuksen vapautta, opetuksen vapautta ja tutkijan sananvapautta. Se toteutettiin suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Vastauksia saatiin yhteensä 816 kappaletta. Kysely ei ole tilastollisesti edustava, joten tässä raportissa esitettyjä lukuja ei voi yleistää laajemmin.

Kyselyssä oli mukana myös kolme kysymystä, joihin vastaajat saattoivat kertoa näkemyksiään omin sanoin. Näihin avokysymyksiin tuli yhteensä runsaat 600 vastausta. Varsinkin näiden vastausten ansiosta kysely tuotti kiinnostavaa ja monipuolista tietoa tutkijoiden ja opettajien kokemuksista akateemisesta vapaudesta.

Esittelen aluksi kyselyn tuloksia teemoittain. Lopuksi teen jäsennyksen keskeisistä akateemisesta vapautta uhkaavista tekijöistä. Tämä tulkinta ei perustu pelkästään tämän kyselyn aineistoon, vaan pohjautuu laajemmin omaan näkemykseeni ja aiempaan tutkimukseen aiheesta.

Tämän raportin tavoitteena on tarkentaa kuvaa akateemisen vapauden tilasta Suomessa tuomalla esiin tutkijoiden ja opettajien omat kokemukset aiheesta.

Tammikuussa 2026

Esa Väliverronen

³ Väliverronen & Saikkonen 2021.

ARVIOT AKATEEMISEN VAPAUDEN TILASTA

Akateeminen vapaus on Suomessa turvattu perustuslaissa ja sitä täydennetään yliopistolaissa. Lainsäädäntö turvaa yliopistojen autonomian ja yliopistojen henkilökunnalle tutkimuksen ja opetuksen vapauden. Tutkijoilla on vapaus määritellä itse omat tutkimusaiheensa ja menetelmänsä sekä julkaista tuloksensa vapaasti. Opettajilla on vapaus opettaa oman opetussuunnitelmansa pohjalta. Tutkimuksen ja opetuksen vapauden lisäksi akateemiseen vapauteen kuuluu myös tutkijan sananvapaus. Yliopistolaissa yliopistojen kolmanneksi tehtäväksi on määritelty yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja vuorovaikutus.

Tässä kyselyssä akateemisen vapauden tilaa piti melko hyvänä yli puolet vastaajista (kuva 1). Erittäin hyväksi sen arvioi vajaa viidennes eli hieman suurempi joukko kuin se, joka piti tilaa melko huonona. Tosin eräs vastaaja kiteytti tilanteen inhorealistisesti: *"Vaikka vastasin, että akateemisen vapauden tila on Suomessa melko hyvä, niin se ei ole myönteinen vastaus. Akateemisen vapauden pitäisi olla ehdoton."* Eri vastaajaryhmien näkemykset⁴ eivät eronneet kovin paljon, mutta humanistit ja yhteiskuntatieteilijät arvioivat jonkin verran muita useammin akateemisen vapauden tilan huonoksi.

Kysyttäessä tarkemmin tilanteen kehityksestä puolet vastaajista arvioi, että akateeminen vapaus on jonkin verran heikentynyt viimeisten kahden vuoden aikana (kuva 2). Vajaa neljännes vastaajista arvioi tilanteen pysyneen ennallaan ja noin 15 prosenttia katsoi akateemisen vapauden tilan heikentyneen merkittävästi. Vain harvat vastaajat katsoivat tilanteen parantuneen.

⁴ Tässä raportissa ei esitellä yksityiskohtaisesti eroja vastaajaryhmien näkemyksissä, koska lukumäärät ovat suhteellisen pieniä eikä aineisto ole muutenkaan edustava.

Kuva 1. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Millaiseksi arvioit akateemisen vapauden tilan Suomessa tällä hetkellä?”. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Kuva 2. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Miten akateemisen vapauden tila on mielestäsi kehittynyt Suomessa viimeisen kahden vuoden aikana?”. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Avovastauksissa nousi toistuvasti esiin huoli yhteiskunnallisen ilmapiirin kiristymisestä, mikä tarkoitti esimerkiksi tutkimuksen ja tutkijoiden vähättelyä sekä akateemisen vapauden kaventumista poliittisen tai taloudellisen ohjauksen seurauksena. Näissä kommenteissa viitattiin muun muassa hallituksen Suomen Akatemiaa koskevan lain valmisteluun, Strategisen tutkimuksen neuvoston valmisteleman maahanmuuttoteeman hyllyttämiseen sekä suunnitelmiin tiedepaneelin yhdistämisestä.

Kyse tuntuu olevan vaikeasti todennettavissa olevista asioista, kuten ilmapiirin muuttumisesta: kriittisten äänenpainojen esille tuominen on vaikeampaa, tuntuu, että pitää myötäillä hallituksen linjoja tai olla niistä ainakin hyvin varovaisesti eri mieltä.

Koen että etenkin edellisen kahden vuoden aikana akateemisen vapauden uhkat ovat tulleet aiempaa näkyvimmiä myös Suomessa. Meillä on maan hallituksessakin puolueita, jotka ihan selkeästi haluavat rajoittaa tieteen vapautta. (...) Joidenkin poliitikkojen pyrkimys rajoittaa nimenomaan yhteiskuntatieteellis-humanistisen tieteen vapautta koskee myös omaa työtäni.⁵

Joidenkin aiheiden näkeminen turhana tai "liian poliittisena": tätä palautetta tulee koko ajan enemmän joiltain yksittäisiltä kollegoilta, opiskelijoilta, mutta myös ylemmiltä tahoilta yliopistossa ja politiikassa.

(O)len seurannut osana yhden tiedepaneelin jäsenenä läheltä, miten valtiovalta (hallitus) on pyrkinyt tällä kaudella vähentämään tiedepaneelien vaikutusta: valtioneuvoston kanslia (VNK) on ajanut tiedepaneelien yhdistämistä ja siirtämistä VNK:n alaisuuteen, joka vähentäisi tiedepaneelien resursseja ja voisi pahimmassa rajoittaa tiedepaneelien riippumattomuutta.

Koen, että yleisen poliittisen ilmapiirin kiristyminen ja kiristyneet asenteet Suomessa erityisesti humanistista ja feminististä tutkimusta kohtaan vaikuttavat henkisesti ja luovat eräänlaisia mentaalisia rajoituksia koskien sitä, mitä aiheita voisin potentiaalisesti tutkia. Myös Yhdysvaltojen muuttuneet viisumikäytännöt vaikuttavat suunnitelmiini tutkijavierailuista.

⁵ Sitaateista on tarvittaessa korjattu ilmeiset kirjoitusvirheet. Jos sitaatteja on luetta-
vuuden vuoksi lyhennetty, tämä on merkitty käyttämällä kolmea pistettä tai sulkuja.

Kysyttäessä henkilökohtaisista kokemuksista, lähes joka toinen oli kokenut rajoituksia joskus, ja alle joka kymmenes usein (kuva 3). Vastaajien tausta ei näyttänyt vaikuttavan tässä kovin merkittävästi, mutta vastaajista lääketieteen tutkijat sekä naiset sanoivat kokeneensa hieman muita useammin akateemisen vapauden rajoituksia.

Kuva 3. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen "Oletko koskaan kokenut tutkijana tai opettajana, että akateemista vapauttasi on pyritty rajoittamaan?". Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

TUTKIMUKSEN VAPAUS JA RAHOITUKSEN OHJAUS

Mistä akateemisen vapauden rajoitukset sitten tulevat? Karkeasti jaotellen ne voivat tulla joko tieteen ulkopuolelta tai sen sisältä. Kun vastaajia pyydettiin nimeämään näitä tahoja, eniten mainintoja saivat tutkimuksen ulkopuoliset toimijat eli rahoittajat ja poliittiset vaikuttajat (kuva 4). Toisaalta myös tieteen sisäiset toimijat kuten työnantaja ja esihenkilöt ja oma organisaatio mainittiin kohtalaisen usein.

Kuva 4. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Jos olet kokenut, että vapauttasi tutkia on pyritty rajoittamaan, mistä nämä pyrkimykset tulevat?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

Avovastaukset tarkensivat tätä kuvaa. Kun vastaajat nimesivät tutkimuksen rahoittajan akateemisen vapauden esteeksi, he saattoivat tarkoittaa sillä konkreettisia tilanteita, jossa tutkimuksen tilaaja oli yrittänyt puuttua tutkimuksen toteutukseen tai tulosten julkistamiseen:

Tutkimushankkeessamme ei saatu sitä rahoittanutta yritystä miellyttäviä tuloksia ja he yrittivät vaikuttaa niin, että tuloksia ei julkaista. Loppujen lopuksi ne kyllä julkaistiin, koska ennen hanketta tehdyssä sopimuksessa oli sovittu niin, että ne voidaan kaikissa tapauksissa julkaista.

Ministeriö oli tilannut hankkeen tutkijaryhmältä. (...) Ministeriön edustaja kommentoi erittäin alentavasti arvostettujen professoreiden tekstejä ja kiristi epäasiallisella tavalla rahoituksella hankkeen

tuotoksia. Tuossa tilanteessa koin ja tutkijaryhmänä koimme tosi ahdistavina tilanteet. Tuli olo, että tutkijoiden auktoriteettia haluttiin valjastaa sellaisiin tarkoituksiin, jotka eivät olleet tutkimuseettisesti kestäviä.

Kyse oli yritysysteistyöhön liittyvä yritys rajoittaa tutkimuksen vapauttamme yrityksen rahoittaman projektin päätyttyä. Projektisopimuksessa, joka tehtiin ennen projektin alkua, oli selväsanaisesti todettu, että voimme jatkaa tutkimusta projektin jälkeen yksin tai kolmansien osapuolten kanssa. Kuitenkin, kun projekti oli päättymässä, kyseinen yritys odotti ja vaati, että lopetamme kyseisen aihealueen tutkimuksen, esittäen meille uuden sopimuksen allekirjoitettavaksi, joka vahvistaisi tämän. Organisaatiomme johtaja oli taipuvainen siihen, että yritykselle pitää tehdä myönnytyksiä, jotta positiivinen asiakaskokemus suuntaamme säilyisi. Myönnytyksiä ei lopulta tehty eikä uutta sopimusta tehty, ja tutkimuksen vapautemme säilyi.

Toisaalta vielä useampi vastaaja kertoi rakenteellisista ongelmista tutkimusrahoituksessa. He kertoivat vapaan perustutkimuksen roolin kaventumisesta, strategisen tulohajauksen vallasta tai "muodikkaiden" tai "hyödyllisten" alojen keskeisestä asemasta tutkimusrahoituksessa. Sitaateissa nousi vahvasti esiin rahoitusmallien rooli akateemisen vapauden rajoittajana. Tämä rajoittaminen tarkoittaa epäsuoraa vaikuttamista, mikä heikentää mahdollisuuksia vapaan, tutkijalähtöisen tutkimuksen tekemiseen.

Tutkimuksen merkitystä ja vaikuttavuutta mitataan liikaa sen käytännön hyödyllisyydellä (välinearvo), mikä vie huomiota perustutkimukselta ja kriittiseltä tiedontuotannolta, joka ei välttämättä ole heti sovellettavissa.

Yliopistojen perusrahoituksen pienentyminen ja rahoituksen riippuvuus tuloksista (tutkintomäärät, julkaisut) pakottavat tutkijat kilpailuun ja tulosten maksimointiin. Strateginen rahoitus ohjaa tutkijoita valitsemaan "muodikkaita" tai kansantaloudellisesti hyödyllisiä aiheita, mikä kaventaa tutkijan vapautta valita itse tutkimusaiheensa.

Increased push towards certain funding schemes, classification of research funding as competitive or not-competitive based on the overheads percentage (e.g. foundations v. Research Council of Finland funding)

Akateemisen vapauden heikentyminen liittyy OKM:n ja yliopiston oman rahoitusmallin ohjaavaan vaikutukseen. Kun rahoitusta suunnataan taloudellisten (tieteen historian näkökulmasta lyhyen

tähtäimen hyötyjä tavoittelevien) indikaattoreiden ja rahoitusinstrumenttien avulla entistä soveltavampaan ja "yhteiskunnallisesti vaikuttavaan" suuntaan, perustutkimuksen edellytykset heikentyvät. Tämä koskee ennen kaikkea humanistis-yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, jonka yhteiskunnallista arvoa on vaikea operationalisoida.

Tutkimusrahoituksen ylhäältä alaspäin -tyyppinen ohjaaminen on tehokas keino rajoittaa akateemista vapautta. Tällaisen rahoituksen määrä on kasvanut ja vastaavasti vapaiden rahoituslähteiden määrä vähentynyt.

Monet vastaajat toivat esiin myös sellaisia ongelmia tiedeyhteisön sisällä, jotka ovat omiaan kaventamaan akateemista vapautta. Näitä olivat esimerkiksi organisaation hierarkkinen johtaminen sekä tieteen ulkopuolelta tulevan poliittisen tai taloudellisen ohjauksen valuttaminen alas organisaatiossa niin, että tutkimusryhmien johtajien ja yksittäisten tutkijoiden mahdollisuus päättää omasta tutkimuksestaan kapenee. Nämä asiat linkittyivät edellä kuvattuun rahoituksen avulla tapahtuvaan ohjaukseen ja perustutkimuksen aseman heikkenemiseen. Esiin nousi myös vaikutusvaltaisessa asemassa olevien professorien vallankäyttö sekä yhdenmukaisuuden paine tutkimusyhteisössä.

Rahoitushauissa vapaan tutkijalähtöisen tutkimuksen osuutta on edelleen vähennetty, talonsisäistä rahoitusta saa pelkästään yliopiston "fokusaiheisiin" (jotka ovat samat kaikilla yliopistoilla) ja kansallista kilpailtua rahoitusta enenevässä määrin vain poliittisin perustein myönnettäviin "ajankohtaisiin" aiheisiin.

Koen että tutkimustyötäni ohjaa yhä enemmän paine tutkimustuotoksen kaupalliseen hyödyntämiseen. Esimerkiksi rahoitushakuihin osallistumiseen tarvitaan johdon hyväksyntä, josta viestitään "lähinnä nimellisenä" prosessina, mutta samaan hengenvetoon painotetaan osallistumista vain sellaisiin rahoitushakuihin, jotka sopivat tutkimusyksikön strategiaan painopisteisiin.

Laitoksen sisällä kaikki tutkimus täytyy sovittaa laitoksen strategiaan. Tutkimusprojektit, jotka eivät suoraan vastaa laitoksen (mielestäni perustutkimusta rajoittavaan) strategiaan, hylätään laitoksen johdon toimesta. Myöskään avointa rahoitusta näille projekteille ei voi silloin hakea.

TUTKIMUSLAITOKSET JA AMMATTIKORKEAKOULUT

Tutkimuslaitokset ja ammattikorkeakoulut muodostavat kiinnostavan vertailukohteen suhteessa yliopistoihin. Niissä työskentelevillä ei ole samanlaista lain suomaa akateemista vapautta kuin yliopistoissa. Esimerkiksi ammattikorkeakoululaki ei turvaa tutkimus- ja opetushenkilökunnan akateemista vapautta henkilökunnan perusoikeutena.⁶ Sama koskee tutkimuslaitoksia. Toisaalta varsinkin tutkimuslaitoksissa tehdään paljon myös samantyyppistä tutkimusta kuin yliopistoissa. Siksi akateemisen vapauden periaatteilla on merkitystä myös muualla kuin yliopistoissa. Kyselyyn vastasi 205 tutkimuslaitoksissa ja 89 ammattikorkeakouluissa työskentelevää. Heidän vastauksensa avasivat näkökulmaa yliopistojen ulkopuolella työskentelevistä.

Valtiollisten tutkimuslaitosten organisaatorakenne, asema valtionhallinnossa sekä rahoitusrakenne asettavat käytännössä rajoja akateemiselle vapaudelle. Laitokset keskittyvät tiettyihin yhteiskunnallisesti merkittäviin tehtäviin ja tuottavat tietoa päätöksenteon tueksi.⁷ Toisaalta valtion tutkimuslaitoksissa on myös tutkimusprofessoreja, jotka saattavat työskennellä professoreina myös yliopistoissa.

Hallinnollisesti valtion tutkimuslaitokset ovat sidoksissa ministeriöihin. Lisäksi muut tutkimuslaitokset kuten vaikkapa Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLa tai työntekijäpuolen Labore ovat sidoksissa etujärjestöihin. On kuitenkin yksinkertaistus sanoa, että niissä tutkimus eroaa täysin esimerkiksi yliopistoissa tehtävästä tutkimuksesta. Tämä johtuu siitä, että myös niiden odotetaan tuottavan luotettavaa ja puolueetonta tutkimusta, vaikka tutkimuksen ohjaamiseen olisikin vahvoja poliittisia paineita. Poliittinen tausta tulee selvimmin esiin näiden laitosten julkaisemissa politiikkasuosituksissa, mutta itse tutkimukselta odotetaan akateemista uskottavuutta. Lisäksi tutkimuslaitosten ja yliopistojen välillä on kilpailua hyvistä tutkijoista, ja tutkijoita on vaikea houkutella, jos heille sanellaan liian tiukat ehdot tutkimuksen tekemiseen. On kuitenkin selvää, että tutkimuslaitosten strateginen profiili ohjaa tutkimusaiheiden valikoitumista vahvemmin kuin yliopistoissa. Avovastausten perusteella strateginen ohjaus näytti tiukentuneen. Monet vastaajat kokivat ongelmana akateemisen vapauden puuttumisen:

⁶ Mäntysaari 2025.

⁷ Ks. esim. Late 2014, Vähä-Savo 2016, Saikkonen & Väliaverronen 2022.

Tutkimuslaitoksen työntekijänä en lähtökohtaisesti nauti akateemista vapautta. Kuitenkin tilanne on heikentynyt viime vuosina kahdesta syystä. Ensimmäinen syy on tiukentunut strateginen ohjaus, joka rajoittaa tutkimusaiheiden valintaa ja esimerkiksi rahoitushakemusten tekemistä aiempaa voimakkaammin. Toinen syy on yksityisen sektorin rahoittaman tilaustutkimuksen kasvanut merkitys. Kyse ei ole siitä, että rahoittajat olisivat pyrkineet ohjaamaan tutkimustuloksia tiettyyn suuntaan. Riippuvuus yksityisestä sektorista kuitenkin merkitsee, että tietynlaiset mielipiteet tai tulkinnat tutkimustuloksista ovat väistämättä taloudelliselta kannalta vähemmän toivottavia.

Tutkimuslaitoksen strateginen johtaminen määrittää ylhäältä alaspäin tutkimusintressejä haitallisella ja vieraalla tavalla. Määrätään henkilöstö puuhastelemaan johdon määrittelemien aiheiden parissa sen sijaan että he keskittyisivät tekemään mielekästä tutkimusta. Akatemian myöntämää hankerahoitusta ei pysty käyttämään tutkimussuunnitelman tarkoittamalla tavalla, sillä työ pirstotaan henkilöstölle ja hankkeisiin määrätään henkilöstöä, jotka eivät ole motivoituneita tai päteviä, niitä toteuttamaan.

Tutkimuslaitoksen ylhäältä päin linjattu "strategia" määrittää käytännössä sen, mitä meidän tulisi tutkia ja sen mille tutkimukselle annetaan rahaa. Jos ylempi johto päättää, että laitos ei enää tutki aiheetta X, niin joko löydät uuden tutkimusaiheen "sallittujen joukosta" tai vaihdat työpaikkaa.

Tutkimuslaitoksessa, jossa työskentelen, haetaan vain välittömiä hyötyjä ja sovelluksia eikä vapaaseen tutkimukseen satsata ollenkaan eikä siihen anneta työaikaa.

Myöskään ammattikorkeakouluissa ei ole samaan tapaan akateemista vapautta kuin yliopistoissa. Ammattikorkeakouluissa työskentelevät vastaajat kokivat tilanteen ongelmana sekä tutkimuksen että opetuksen laadun kannalta. Tämän koettiin heikentävän myös henkilökunnan motivaatiota:

Minulle on suoraan sanottu, että ammattikorkeakoulussa ei ole tutkimuksen vapautta samassa määrin kuin yliopistossa. Ylipäättään rahoitus on nykyään sekä yliopistoilla että AMK:ssa ohjautumassa enemmän ja enemmän TKI-hankkeisiin, joissa tutkimuskysymyksiä on pakko haarukoida lähinnä yritysten toiveista käsin. AMK:n esihenkilöt painottavat budjetteja ja sitä, että TKI-hankkeista tulee noin kymmenesosa AMK:n kokonaisrahoituksesta, ja tämä luo vähintään mielikuvaa siitä, että tutkimus on otettu AMK:ihin lähinnä kokonaisrahoituksen kirnuamista varten.

Amk:ssa joudutaan panostamaan tutkintojen nopeaan ja tehokkaiseen 'tuottamiseen', jolloin opetus on yhä enemmän nopeata virtuaalikurssiopetusta eikä siinä ole mahdollisuutta mihinkään tieteelliseen toimintaan ...

AMK YAMK osalta koen että akateemista vapautta tukijana on rajoittanut vaatimus, että tutkimus tehdään toimeksiantajalle. Näin tutkimusaihe rajautuu toimeksiantajan tarpeiden mukaan.

OPETUKSEN VAPPAUS

Kysyttäessä tarkemmin opetuksen vapaudesta ja sen rajoittamisesta sitä kokeneilta, vajaa neljännes vastaajista katsoi rajoitusten tulevan omasta organisaatiosta ja reilu viidennes esihenkilöiltä (kuva 5). Seuraavina mainittiin poliittiset vaikuttajat ja opiskelijat.

Kuva 5. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Jos olet kokenut, että vapauttasi opettaa on pyritty rajoittamaan, mistä nämä rajoitukset tulevat?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

Avovastauksissa nostettiin usein esille opetuksen tehostaminen ja virtaviivaistaminen sekä opetuksen alisteinen asema tutkimukseen nähden. Näissä kommentteissa näkyivät ulkoiset paineet opetuksen tehostamiseen ja pyrkimys ohjata sitä strategisesti tärkeisiin ja muodikkaisiin teemoihin:

(O)piskelijoiden kohdalla jatkuvasti korostuvat paine saada opiskelijat nopeasti valmistumaan, viis oppimisen laadusta. Eräällä vetämälläni kurssilla läpikäyminen jäi tavallista alhaisemmaksi, vaikka tentti oli samantasoinen. Sain koulutusohjelman varadekaanilta viestin, jossa pyydettiin selvitystä asiasta ja painokkaasti sanottiin, että tällainen ei saa toistua ja opiskelijoiden pitää päästä läpi.

In terms of teaching, I think what is really problematic is the way our institution (university) has started to follow up quantitatively on our "outcomes". Not only are we required to explain ourselves (student numbers), but also constantly need to see that our course offer attracts enough students. Certainly, this is also important, but I find it really problematic that less fancy content kind of disappears from our curricula. We are also asked to make sure that students graduate on time, which has an effect on grading (letting more and more things slip, lowering the quality of degrees).

(O)petuksen osalta ohjelmien virtaviivaistaminen (pitkälti rahoitusmallien vuoksi) on johtanut siihen, että kandi- ja maisteriohjelmien sisällöt tulevat enemmän tai vähemmän annettuina eikä mistään opetuksen vapaudesta laajemmassa mielessä voi puhua, toki opettajalla on yhä mahdollisuus vaikuttaa omien vastuukurssiensa sisältöihin.

Nykyään opetus suunnitellaan virtuaalisiksi kokonaisuuksiksi niin, että opintojaksototeutuksissa ei ole liikkumavaraa. Saadaan tasalautua kyllä, mutta opintojaksoja on lähes mahdotonta muokata niin, että oma osaaminen tulisi esiin.

Sen sijaan suoranaisesta sensuurista opettamisessa ja opetussisällöissä ei juurikaan puhuttu. Opiskelijoiden puolelta tulevat paineet rajoittaa tiettyjen sisältöjen tai muotojen käyttöä opetuksessa mainittiin muutaman kerran. Lisäksi tulivat esiin hallintovalitukset, jotka opettajat mielsivät pyrkimyksenä hankaloittaa omaa työstään.

Vuosi sitten opetushäirintätilanteessa opiskelija on halunnut jatkaa loukkaavaa keskustelua, ja kun rajoitin häntä, hän teki minusta aiheettomaksi osoittautuneen häirintäkantelun.

Kun olen yrittänyt opetuksessani kontekstualisoida joitakin ilmiöitä historiaan, (itse asiassa kertoakseni, miten nykyisin asiat ovat monessa suhteessa toisiin), opiskelijat ovat olleet sitä mieltä, etten saa käyttää tiettyjä sanoja, ilmaisuja, kuvia tai ottaa esiin tiettyjä symboleja. Kaikki niistä eivät edes ole olleet yhtiökontroversseja (kuten esimerkiksi puhe lihan syömisestä).

Tämä koskee yleisöluentoja, ei kurssiopetusta. Jyväskylän yliopisto peruutti tilaisuuden jossa olisin ollut puhumassa Israelin akateemisesta boikotista ja ilmoitti, että aiheesta ei saa puhua yliopistolla. Myös Aallossa tilavaraus vastaavalle tilaisuudelle peruttiin. Saman aiheen tiimoilta on ollut useita muitakin vastaavia tapauksia (ei vain minulle).

Kysyttäessä siitä, miten opetuksen vapauden rajoittamisyritykset käytännössä vaikuttavat, hieman yli puolet rajoituksia kokeneista vastaajista ei ollut muuttanut toimintaansa. Muut vastaajat sanoivat muokanneensa toimintaansa jollain tapaa. Useimmiten he olivat joko muokanneet opetustaan tai sitten pyrkineet välttämään ristiriitoja herättävien aiheiden käsittelyä. Muutama kertoi myös vaihtaneensa työpaikkaa tämän takia.

Kuva 6. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Jos olet kokenut, että vapauttasi opettaa on pyritty rajoittamaan, miten olet toiminut?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

TUTKIJAN SANANVAPAAUS

Tutkijoiden sananvapauden tilaa piti melko hyvänä yli puolet vastaajista (kuva 7). Erittäin hyväksi sen arvioi 20 prosenttia ja puolestaan melko huonoksi noin 15 prosenttia vastaajista. Humanistit ja yhteiskuntatieteilijät arvioivat hieman muita useammin sananvapauden tilan huonoksi.

Kuva 7. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Millaiseksi arvioit tutkijoiden sananvapauden tilan Suomessa tällä hetkellä?”. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

TJNK on selvittänyt tutkijoiden kokemaa häirintää ja näkemyksiä tutkijoiden sananvapauden tilasta useissa kyselyissä vuodesta 2015 lähtien. Näistä kyselyistä on käynyt ilmi, että varsinkin tutkijat, jotka kommentoivat julkisuudessa maahanmuuttoon, rasismiin, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä, joutuvat herkästi vihamielisen palautteen kohteeksi. Uhkailun ja häirinnän tarkoituksena on pelotella ja vaientaa heitä. Aiemmissa kyselyissä raportoiduissa tapauksissa on viitteitä siitä, että häirintä ei aina tule pelkästään yksittäisiltä kansalaisilta, vaan mukana voi olla enemmän tai vähemmän organisoitua ja joukkoistettua kampanjaa tutkijoita kohtaan. Tämän kehityksen taustalla vaikuttaa erityisesti autoritaarisen populistin nousu.⁸

⁸ Ks. Väliaverron & Saikkonen 2021a.

Tutkijoiden sananvapauden ongelmat mediassa ja julkisessa keskustelussa näyttävät usein kytkeytyvän poliittisiin kiistoihin. Ajoittain poliittiset kiistat näkyvät myös yliopistolla ja niiden koetaan kaventavan niin tutkijoiden sananvapautta kuin kriittistä akateemista keskusteluakin. Tosin vastaajilla oli erilaisia näkemyksiä siitä, millaisia rajoitukset käytännössä ovat:

Nämä poliittiset aktivistit uhkaavat kaikkia toisinajattelijoita. Suomessa on edelleen suuria tabuja liittyen esimerkiksi maahanmuuttoa koskeviin kysymyksiin. Kuka tahansa, joka ajaa älyllistä diskurssia uusiutuvasta energiasta tai millaista maahanmuuttoa Suomi tarvitsee, leimataan hyvin nopeasti ja vaiennetaan.

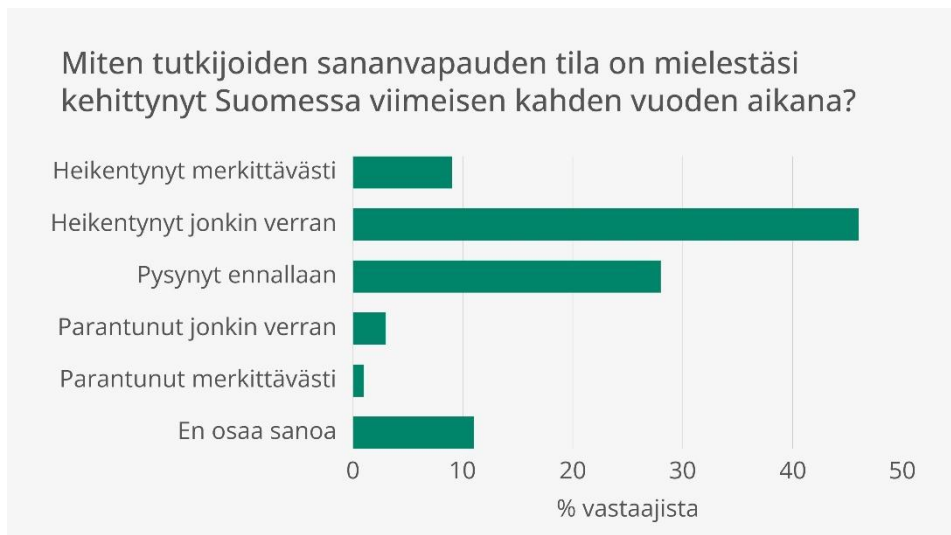
Perussuomalaisten toimesta pyritään julkisesti maalittamaan tutkijoita ja tutkimuksia, jotka eivät sovi heidän ideologiaansa ja joita he eivät ymmärrä.

Angloamerikkalainen "trigger" warning -kulttuuri on epäsuoraa kulttuurista ajattelun vapauden rajoittamista. Sen maahantuonti on selkeästi muuttanut ajan henkeä pykälän verran huonompaan suuntaan.

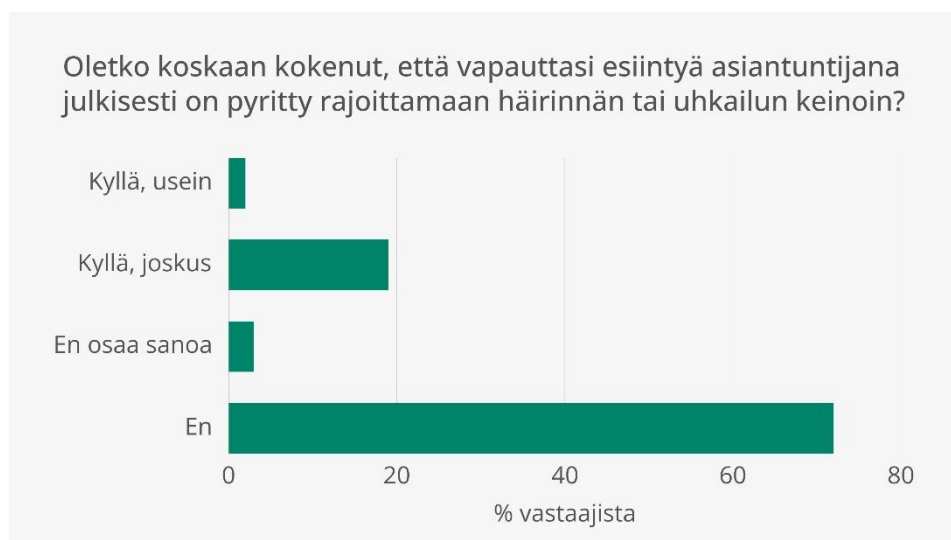
Mielestäni ilmapiiri on muuttunut sellaiseksi, että akateeminen vapaus on kaikilla – mutta toisilla sitä on enemmän kuin toisilla. Ilmapiirissä on nähtävissä, että tiettyyn arvomaailmaan sidotut aiheet ovat sallittuja, mutta muunlaiseen arvomaailmaan sidotut aiheet eivät ole. (...) On huolestuttavaa että akateemiseen vapauteen olennaisesti kuuluva kriittinen ajattelu sekoitetaan tunnepohjaiseen vastareaktioon. Toki jos tunnepohjaisen vastareaktion voi sanallisesti perustella, se on tärkeää, mutta harmillisen usein kyse on siitä että "tämä on väärin" on vahvin argumentti. Sen variaatioita ovat "tämä on kolonialistista", "tämä on rasistista" tai "tämä on naisvihamielistä".

Vuodesta 2017 lähtien TJNK:n kyselyissä on ollut mukana kysymys siitä, miten tutkijoiden sananvapauden tila on kehittynyt edellisten kahden vuoden aikana. Selkein muutos tuloksissa näkyi vuoden 2023 kyselyssä, jossa selvä enemmistö arvioi sananvapauden tilan heikentyneen jonkin verran edellisen kahden vuoden aikana. Tässä kyselyssä vajaa puolet vastaajista katsoi tilan heikentyneen jonkin verran viimeisen kahden vuoden aikana (kuva 8).

Kysyttäessä tarkemmin kokemuksista häirinnästä ja uhkailusta asiantuntijan roolissa selvä enemmistö vastaajista kertoi, ettei ollut kokenut pyrkimyksiä rajoittaa omaa sananvapauttaan (kuva 9). Kuitenkin vajaa viidennes vastaajista oli joskus näin kokenut ja pieni joukko usein.

Kuva 8. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Miten tutkijoiden sananvapauden tila on mielestäsi kehittynyt Suomessa viimeisen kahden vuoden aikana?”. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Kuva 9. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Oletko koskaan kokenut, että vapauttasi kertoa tutkimuksestasi julkisesti tai esiintyä asiantuntijana on pyritty rajoittamaan häirinnän tai uhkailun keinoin?”. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Avovastausten perusteella häirintä, uhkailu tai mustamaalaus näkyvät tyypillisesti sellaisissa poliittisesti latautuneissa aiheissa kuten ympäristö, maahanmuutto, sukupuoli ja vähemmistöt.

Lähinnä kyse on luonnonsuojelubiologiaa (mm. metsien suojelu, suurpedot) koskeissa verkkokeskusteluissa esiintyvistä osin solvaavasta ja törkeästä kommentoinnista. Koen että tämäntyyppinen kommentointi hyväksytään ja sitä jopa lietsotaan tarkoituksella erityisesti perussuomalaisten mutta myös joidenkin keskustalaisten päättäjien taholta.

Kaivoksiin ja erityisesti niiden sosiaaliseen toimilupaan liittyvissä tutkimushankkeissa ympäristö- ja kansalaisjärjestöiltä on tullut ammatitaitoon ja tieteelliseen tutkimukseen liittyvää solvaamista ja verkkokampanjoita.

For doing wolf and wolverine conservation research, hate and insult comments under published media post on the subject.

I had (...) received some offensive criticism through YouTube comments after taking part in an interview about topics related to gender equity in STEM and AI biases.

I received discriminatory messages from private individuals as reaction to my op-ed and comments in Finnish media referring to my non-Finnish origin.

Kun uhkailua ja häirintää itse kokeneilta kysyttiin tämän toiminnan luonteesta, eniten mainintoja saivat loukkaamistarkoituksessa esitetty arvostelu, muut vaientamisyrietykset sekä halventaminen ja solvaaminen. Muutamat olivat kokeneet myös fyysistä uhkailua ja ilkivaltaa. (kuva 10).

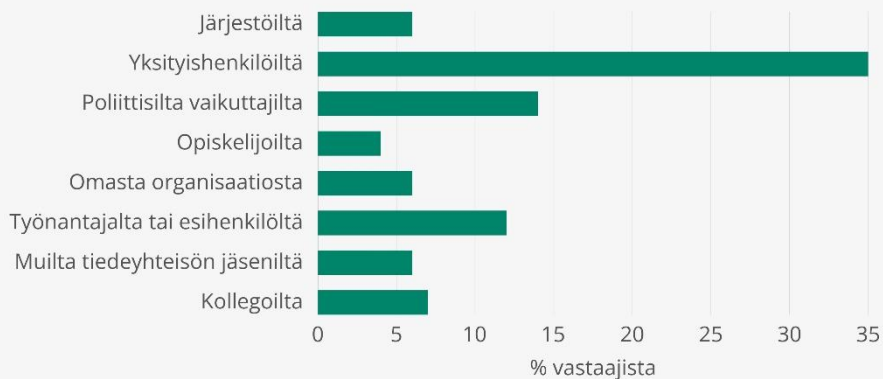
Kysyttäessä häirinnän ja uhkailun lähteitä selvästi useimmin mainittiin yksityishenkilöt. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat poliittiset vaikuttajat sekä esihenkilöt ja kollegat (kuva 11).

Millaista häiritsevää tai uhkailua olet kokenut julkisissa esiintymisissä tutkijana?

Kuva 10. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Millaista häiritsevää tai uhkailua olet kokenut julkisissa esiintymisissä tutkijana?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

Miltä tahoilta olet saanut häiritsevää tai uhkailevaa palautetta?

Kuva 11. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Miltä tahoilta olet saanut häiritsevää tai uhkailevaa palautetta?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

RAJOITUSTEN VAIKUTUKSET – ITSESENSUURI

Vastaajista vajaat 500 oli kokenut jonkinlaisia akateemisen vapauden rajoituksia omassa tutkimuksessaan. Kun heiltä kysyttiin tarkemmin, miten he ovat toimineet näissä tilanteissa, runsas puolet näistä vastaajista kertoi muuttaneensa toimintaansa. Useimmin kyse oli joko tutkimuksen aiheen ja näkökulman tai muokkaamisesta tai viestinnän muokkaamisesta (kuva 12). Jotkut vastaajat kertoivat myös vaihtaneensa työpaikkaa tämän takia. Vajaa puolet vastaajista ei ollut muuttanut toimintaansa.

Kuva 12. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Jos olet kokenut, että vapauttasi tutkia on pyritty rajoittamaan, miten olet toiminut?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

Vastaukset kertovat vapauden rajoittamisen aiheuttamasta itsesensuurista. Aihetta käsittelevässä tutkimuksessa puhutaan hiljennysvaikutuksesta. Uhkailun, häirinnän tai muun akateemiseen vapauteen liittyvän vallankäytön tavoitteena on viime kädessä saada tutkija hiljennettyä tai vaihtamaan tutkimusaihetta, lähestymistapaa tai jopa vaihtamaan alaa.

Viime vuosina on noussut esiin useita tapauksia tutkijoihin kohdistuvasta uhkailusta ja painostuksesta. Varsinkin tutkimusrahoitusten myöntämisen yhteydessä "epäilyttäviä" ja "turhia" tutkimushankkeita nostetaan esiin sosiaalisessa mediassa ja tutkijoita mustamaalataan. Vaikka yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat aiempaa paremmin varautuneita häirintään ja tutkijoiden tukemiseen näissä tilanteissa, osa tutkijoista näyttää edelleen jäävän vaille apua. Häirintä kohdistuu yleensä niihin tutkijoihin, jotka toimivat aktiivisesti julkisuudessa.

Olen tehnyt kymmeniä, varmaan yli sata haastattelua tai muuta lausahdusta lehtiin ja televisioon. Näihin on liittynyt säännöllistä palautetta, jossa miehet mm. selittävät minulle oman tutkimusalani perusasioita, haukkuvat ulkomuotoani, pyytävät treffeille ja lähettävät kuvan peniksestään (kaikki tämä tapahtui muutaman vuoden sisään).

Teen sosiaalisen median sisältöjä joissa pyrin avaamaan tieteen tekemisen todellisuutta sekä erilaisia tutkimukseen liittyviä teemoja. Olen joutunut kohtaamaan maalitusta, vihapuhetta ja tappouhkauksia. Yhteystietoni selvitettiin ja niitä levitettiin Ylilaudalla ja tapahtumaan jossa olin puhumassa ilmestytettiin striimaamaan ja huutelemaan tunnettujen uusnatsien toimesta. Tavoitteena on hiljentäminen johon en aio suostua vaikka vaikeaa on ja rikosilmoitukset eivät ole johtaneet mihinkään. Yliopistolta en ole kokenut saavani minkäänlaista apua.

Vaikka häiritsevä palaute kohdistuu vain osaan tutkijoista, se vaikuttaa epäsuorasti laajempaan joukkoon tutkijoita ja asiantuntijoita. Vastausten perusteella näytti siltä, että samoja ongelmia on myös yliopiston sisällä.

Tutkimuskumppaniani on uhkailtu, ja se vaikuttaa myös omaan tutkimukseeni.

Olen saanut asiattomia kommentteja oman oppiaineen tutkimusseminaarissa vähemmistöihin liittyvästä tutkimuksestani. Myös yleinen "pelon" ilmapiiri on läsnä, se, että joku kaivaa osoitteen esiin ja vuotaa sen nettiin tai alkaa muuten maalittaa somessa. Olen vähentänyt aiheestani somettamista tästä syystä.

Tämä ei koske vain omaa tutkimustani, mutta yliopiston tutkimusjohdon taholta on kommentoitu tutkimuksen "liiallista kriittisyyttä". Niin ikään on esiintynyt halua manageroida tutkimusyhteisöjen toimintaa niiden ulkopuolelta."

Hieman yli puolet akateemisen vapauden rajoituksia kokeneista vastaajia kertoi saaneensa tukea kollegoilta. Vajaat 30 prosenttia ilmoitti, ettei ollut saanut lainkaan tukea (kuva 13).

Kuva 13. Vastausten prosenttiosuudet kysymykseen ”Jos olet kokenut, että akateemista vapauttasi tutkia tai opettaa on pyritty rajoittamaan, oletko saanut tukea?”. Vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon.

TULKINTA AKATEEMISEN VAPAUDEN UHISTA

Kuinka sitten akateemisen vapauteen liittyviä uhkia voisi jäsentää? Nähdäkseni on mahdollista erottaa kolmen tyyppisiä ongelmia. Jäsennys perustuu osittain aiempaan tutkimukseen tutkijoiden sananvapaudesta ja akateemisesta vapaudesta.⁹ Ensimmäiseksi akateemiseen vapauteen kohdistuu ulkoisia uhkia, joista tyypillisimpiä ovat poliittinen ja taloudellinen ohjaus sekä ulkopuolinen häirintä. Toiseksi akateemista vapautta rajoittaa tiedeyhteisön sisäinen kontrolli ja vallankäyttö. Kolmas merkittävä ongelma on ulkopuolisen poliittisen ja taloudellisen ohjauksen sisäistäminen yliopistojen ja

⁹ Väliverronen & Saikkonen 2021b.

tiedeorganisaatioiden hallinnossa ja arkisissa käytännöissä. Tämä tarkoittaa tieteen välineellistymistä sekä hierarkkista johtamista, minkä seurauksena vapaan tutkimuksen rooli kaventuu.

ULKOISET UHAT: POLIITTINEN OHJAUS JA HÄIRINTÄ

Koska tiede ja yliopistot ovat vahvasti riippuvaisia valtion rahoituksesta, hallitus voi kaventaa tieteen autonomiaa poliittisten virkanimitysten, rahoituksen lakkauttamisen sekä muun taloudellisen kontrollin tai erilaisten poliittisesti motivoitujen käytännön rajoitusten kautta. Tämä on tyypillistä diktatuureissa ja autokratioissa, mutta viime aikoina tästä on nähty esimerkkejä muun muassa Unkarissa ja Yhdysvalloissa. Tämän tyyppinen tieteen suitsiminen tapahtuu politiikan ylätasolla. Myös alemman tason poliittiset toimijat tai taloudellista valtaa käyttävät organisaatiot voivat omalla toiminnallaan rajatumminkin kaventaa tieteen autonomiaa. Lobbauksen ja tutkimusrahoituksen keinoin ne voivat vaikuttaa tutkimuksen sisältöihin, tuloksiin ja niitä koskevaan viestintään.

Valitettavasti tämän tyyppinen kehitys on mahdollista myös silloin, kun lain-säädäntö periaatteessa turvaa akateemisen vapauden. Suomessakin on viime vuosina herännyt huoli siitä, alkaako hallitus suitsia akateemista vapautta ja kaventaa tutkimuksen riippumattomuutta päätöksenteon asiantuntijaelimissä. Näkyvimmit esimerkit ovat Suomen Akatemian koskevan lain valmistelu, Strategisen tutkimuksen neuvoston maahanmuutto -tutkimusteeman hyllyttäminen sekä suunnitelmat tiedepaneelien yhdistämisestä ja alistamisesta valtioneuvoston kanslian alaisuuteen. Julkisen kritiikin jälkeen hallitus tarkisti joitakin linjauksiaan.

Huoli tieteen poliittisen ohjauksen vahvistumisesta näkyi selvästi myös tämän kyselyn avovastauksissa.

Poliittiset päättäjät eivät Suomessa kenties rajoita tutkittavia aiheita samaan tapaan kuin Trumpin hallinto, mutta tämä ei tarkoita, että poliittista ohjausta ei olisi. Keinot vain ovat toiset (OKM:n rahoitusmalli ja Suomen Akatemian rahoitusinstrumentit).

Osallistuin kansallisen raportin valmisteluun, mihin kohdistui voimakasta poliittista painetta. Tutkimustulokset eivät olleet kaikkien päättäjien ja sidosryhmien toivomia ja siitä seurasi painetta. Tulokset totakai julkaistiin sellaisenaan, mutta työskentelyilmapiiiri ei ollut paras mahdollinen.

Mielestäni iso rakenteellinen ongelma on, että rahoitushauissa vaaditaan usein yritysrahoitusta, vaikka aihe olisi sellainen, että se voi vaikuttaa yrityksiin. Kokemukseni mukaan nämä rahoittajana toimivat yritykset yrittävät vaikuttaa tutkimuksen sisältöön/tulosten julkaisuun.

Joulukuussa 2025 Helsingin Sanomat kertoi maa- ja metsätalousministeriön poliittisesta ohjauksesta¹⁰ tutkimuslaitoksilta tilaamansa metsäluontoraportin toteutuksessa. Suomen ympäristökeskuksen tutkijat irtisanoutuivat ministeriön tilaamasta raportista, jonka luontotyyppimääritelmät olivat heidän mukaansa virheellisiä. Tutkijoiden mielestä ministeriö ohjeisti raportin tekijöitä muuttamaan luontotyyppien määritelmiä niin, että vaalittavien metsien pinta-ala pienenisi merkittävästi.

Toinen merkittävä ulkoinen uhka on tutkijoiden uhkailu ja häirintä, joka on Suomessa vaikuttanut julkiseen keskusteluun jo toistakymmentä vuotta. Se rajoittaa erityisesti tutkijoiden sananvapautta. Tämä uhka tulee pääosin tavallisten kansalaisten ja joskus aktivistien tai poliitikkojen suunnalta ja näkyy varsinkin sosiaalisen median keskusteluissa. Julkisuudessa esiintyvien tutkijoiden uhkailusta, häirinnästä ja ajoittain maalittamisesta on tullut arkipäivää ainakin joissakin poliittisia intohimoja herättävissä aiheissa kuten ympäristö, ravitsemus, ulkopolitiikka, maahanmuutto, sukupuoli, seksuaalisuus ja vähemmistöt.

Sanallisen uhkailun lisäksi ongelmat saattavat kärjistyä fyysiseksi uhaksi, jolloin tutkija voi tarvita erityistä suojelua esimerkiksi työpaikallaan tai julkisissa tapahtumissa. Toistaiseksi on vaikea arvioida, kuinka suuri osa tästä häirinnästä on lähinnä spontaania huutelua, ja kuinka suuri osa organisoituja ja suunniteltuja kampanjoita. Selvää kuitenkin on, että nämä ongelmat kärjistyvät silloin kun poliitikot yhtyvät kuoroon. Uhkailun tavoitteena on yleensä tutkijoiden hiljentäminen, jolloin he vetäytyvät julkisuudesta. Joskus tämä saattaa vaikuttaa myös suoraan tieteen vapauteen, jos tutkijat päättävät vaihtaa tutkimusaiheensa turvallisempaan ja vähemmän intohimoja herättävään.

Sosiaalisen median keskusteluissa ja töitani sivuavilla sanomalehtiartikkelien kommenttipalstoilla (...) minua on pyritty hiljentämään. On käytetty henkilöön menevää vihapuhetta ja uhkailua. Uhkailijana ovat olleet sekä monikulttuurisuuden vastustajat (ei saisi tutkia vähemmistöjä, koska se on heidän mielestään turhaa) sekä

¹⁰ Elonen 2025.

puolestapuhujat (vähemmistöihin liittyviä asioita saisi tutkia vain tietystä ns. oikeaoppisista näkökulmista).

Kristityt trollit ovat aina olleet ongelma sukupuolentutkimuksessa ja sävynsä ei ole mitenkään lähimmäisenrakkauden läpitunkemaa. Muut antifeministit ja sukupuolikriitikot ovat aktivoituneet viime vuosina. Olen esim. joutunut pyytämään turvamiehiä yliopistossa järjestettäviin tilaisuuksiin varotoimenpiteenä.

TIETEEN SISÄINEN VALLANKÄYTTÖ

On yksinkertaistus ajatella, että akateemisen vapauden ongelmat ovat pelkästään ulkoisia. Myös tieteen sisällä esiintyy vallankäyttöä, joka kaventaa tutkijoiden ja opettajien vapautta. Tämän vallankäytön ytimessä ovat tyypillisesti koulukuntakiistat, esimiesaseman väärinkäyttö ja muut hierarkkiset suhteet tiedeyhteisön sisällä sekä poliittisesti motivoituneet erimielisyydet – yhdessä tai erikseen. Taustalla on koveneva kilpailu tiedeyhteisön sisällä maineesta ja rahoituksesta. Tässäkin kyselyssä tuli esiin useita tämäntyyppisiä tilanteita.

Akateemista vapauttani eivät rajoittaneet poliitikot, lait, eivätkä yliopiston johto tai säännöt vaan työpaikkakiusaaja, jota vaivasi se, että tutkimusyksikössä oli henkilöitä, jotka olivat häntä parempia erikoisalallaan. Työpaikkakiusaaminen oli hienovaraista, mm. sitä, että tutkimustani (joka myöhemmin osoittautui erittäin paljon siteeratuksi) vähäteltiin ja minua ei informoitu tai minua ei kutsuttu tutkimustyöhöni liittyviin kokouksiin.

Laitosfuusion yhteydessä uusi laitosjohtaja siirsi johtamani akatemiahankkeen tutkijat omaan yksikköönsä ja pois alaisuudestani. Samoin siirtyi hankkeen rahoitustili hänen kustannuspaikakseen. Hankkeen johtaminen tuli mahdottomaksi, mutta onneksi ryhmäläiset vetivät sen kunnialla maaliin.

Kollegojen puolelta tulee joskus painetta sensuroida omaa tutkimusta. Kyse ei ole siitä, että tietoisesti tai ilkeämielisesti pyrittäisiin rajoittamaan tiettyjen aiheiden tutkimusta, mutta välillä joutuu miettimään, sopivatko kaikki tutkimustulokset siihen narratiiviin, johon yliopistomaailmassakin mielellään haluttaisiin uskoa.

Tieteensosiologi Robert Mertonin¹¹ mukaan yksi keskeisistä tieteen periaatteista on järjestelmällinen epäily. Sen mukaan tutkimusta ja siinä esitettyjä

¹¹ Merton 1973.

argumentteja on aina tarkasteltava kriittisesti. Tämä on lähtökohta tieteen sisäiselle vertaisarvioinnille. Tämä lähtökohta ei kuitenkaan aina takaa sitä, että tutkijat arvioisivat toistensa töitä puhtaasti tieteellisin kriteerein. Myöhemmin toinen tieteesosiologi Thomas Gieryn¹² havaitsi, että tutkijoiden välisissä kiistoissa kietoutuvat usein yhteen koulukuntiin ja politiikkaan liittyvät erimielisyydet. Määritellessään mikä on (hyvää) tiedettä ja mikä ei, tutkijat tekivät 'rajatyötä', jonka avulla ratkottiin kiistoja ja suljettiin ulos tieteellisiä toisinajattelijoita.

Tällainen tutkijoiden keskinäinen vallankäyttö voi myös olla sensuurin tai itsesensuurin lähde. Tästä muodostuu akateemisen vapauden ongelma silloin, kun tutkijoita estetään tarjoamasta tieteellisesti päteviä mutta erilaisia tutkimustuloksia, jotka haastavat tutkimusalan yleisesti hyväksytyn konsensuksen ja vallitsevat paradigmat.¹³ Näin tapahtuu tyypillisesti silloin kun vaikutusvaltaisissa asemissa olevat tutkijat pyrkivät vaientamaan kriittikkonsa tiedeyhteisössä sen sijaan, että puolustaisivat näkemyksiään tieteellisin argumentein. Tutkijoiden pyrkimykset vaientaa kilpailevia kollegoita näkyvät tyypillisesti keskusteluissa sosiaalisesti ja poliittisesti kiistanalaisista aiheista.¹⁴ Tällaisissa tilanteissa voi tosin olla käytännössä vaikea erottaa sitä, milloin kyse on normaalista akateemisesta debatista ja milloin epäterveestä vallankäytöstä.

SISÄISTETTY KONTROLLI JA STRATEGINEN JOHTAMINEN

Kolmas uhka akateemiselle vapaudelle voidaan paikantaa tiedeorganisaatioiden käytäntöihin ja johtamiseen. Tarkoitin tällä organisaatiotasolla vaikuttavia käytäntöjä ja mekanismeja, joiden kautta ulkopuolinen poliittinen ja taloudellinen ohjaus valuu alas yksittäisten tutkijoiden tai tutkimusryhmien arkeen. Tämä liittyy ennen kaikkea yliopistojen markkinoistumiseen, hyötyajattelun vahvistumiseen, ylhäältä alas -johtamiseen ja erilaisten tuloksellisuusmittarien käyttöön akateemisen toiminnan arvioinnissa. Tämäkin kysely tuotti – kysymyspatteriston suppeudesta huolimatta – runsaasti materiaalia, jossa tutkijat pohtivat tällaisen vallankäytön vaikutuksia suhteessa akateemiseen vapauteen.

Pitäisi myös kysyä, kuinka paljon yliopistojen oma strateginen ohjaus tai rahoituspäätökset rajoittavat tutkijoiden akateemista vapautta.

¹² Gieryn 1999.

¹³ Esim. Moran 1998, Delborne 2008.

¹⁴ Esim. Delborne 2015, Hoepner 2017.

Tiedevastaisuuden nousu politiikassa on erittäin huolestuttavaa (yksittäisten öyhöjen kanssa aina pärjätään), mutta suurin uhka akateemiselle vapaudelle tulee toistaiseksi yliopistojen hallinnosta.

Paljon suurempi ongelma mielestäni on se, miten rahoitusinstrumentit rajoittavat akateemista vapautta. Jatkuvasti yhä suuremmat hankkeet ja strategiset rahoituslähteet ohjaavat tieteen organisoitumista. Vapaalle (""blue skies"") tutkimukselle on enää hyvin vähän tilaa kun tiedettä ohjataan ylhäältä päin. (...) Strategisen tutkimuksen (mm. STN) kautta ylätasolla päätetään, mikä on tutkimisen arvoista (yleensä muutaman vuoden myöhässä, maailman trendejä seuraten).

Ett fundamentalt problem från en akademisk frihetssynvinkel sett, inom naturvetenskaper och teknik, är att finansieringen styr riktningen på forskningen. Detta blir tyvärr uppenbart i kostnadstunga experimentella projekt. Forskare vågar inte ta för stora risker, då det är för viktigt att försäkra sig om en tillräcklig finansiering för att överhuvudtaget kunna driva forskning.

Yliopistojen ja muiden tiedeorganisaatioiden muutoksen taustalla on New Public Management -johtamisoppi, joka näkee yliopistot ensi sijassa keskenään kilpailevina yksikköinä. Menestyäkseen kilpailussa niiden on jatkuvasti tehostettava toimintaansa, terävöitettävä profiiliaan ja osoitettava tehokkuutensa erilaisten arviointien ja mittarien avulla. Suomessa vuoden 2010 alusta voimaan astunut yliopistolaki ja sen jälkeen tehdyt uudistukset ovat muuttaneet yliopistoja yhä enemmän tämän ajattelutavan mukaisiksi. Yliopistojen johtamisessa on siirrytty hierarkkisiin käytäntöihin kollegiaalisten sijasta.¹⁵ Toiminnan joustavuutta on lisätty, jotta yliopistot voivat vastata alati muuttuviin yhteiskunnallisiin haasteisiin muuttamalla tutkimuksen ja opetuksen rakenteita ja painopisteitä. Niukkenevia varoja on alettu jakaa profiloinnin pohjalta ja oppialoja yhdistää laajempiin koulutusohjelmiin. Yksi merkittävä muutos on siinä, että kun aiemmin toiminnan laadunvarmistus ja kontrolli perustuivat luottamukseen ja sisäiseen arviointiin, nykyään se on yhä useammin "ulkoista ja epäluottamukseen perustuvaa".¹⁶ Kontrolli perustuu lisääntyvään toiminnan raportointiin eli erilaisten yliopistossa syntyvien suoritteiden kirjaamiseen sekä tutkimuksen ja opetuksen arviointiin.

Uuden yliopistolain jälkeen Suomessa hallinnolliset käytännöt ovat muuttaneet kollegiaalista yhä enemmän johtajavaltaisiksi. Samoin yliopiston

¹⁵ Ks. esim. Tomperi 2009, Keränen 2013, Rinne ym. 2014, Väliaverron 2020.

¹⁶ Keränen 2013, 68.

henkilöstön ja opiskelijoiden rooli esimerkiksi yliopiston hallituksissa on ka-
ventunut ja niihin on tuotu ulkopuolista edustusta.¹⁷ Samanlainen kehitys on
tapahtunut monissa muissa maissa New Public Management -johtamisopin
hengessä. Britanniassa, jossa kehitys on pidemmällä kuin Suomessa, tätä pi-
detään keskeisenä syynä akateemisen vapauden kaventumiselle.¹⁸

Näiden yliopiston hallintoon ja rahoitukseen liittyvien mekanismien havaitse-
minen ja niiden vaikutusten arviointi suhteessa akateemiseen vapauteen ei
ole yhtä helppoa kuin suoran ulkoisen vallankäytön kohdalla. Potentiaalisesti
tämä muodostaa kuitenkin ehkä merkittävimmän uhkan akateemiselle va-
paudelle Suomessa tänä päivänä. Kuten yksi kyselyn vastaajista kommentoi:

*Mielestäni suurin uhka tieteelle ja akateemiselle vapaudelle Suo-
messä on tieteen/tutkimuksen hyödykkeistäminen, se miten välitön
voiton- ja hyödyntäavoittelu on tunkeutunut yhteiskunnassa kaikkialle
ja rapauttanut ymmärryksen siitä, mitä tiede ylipäätään on.*

Tutkimuksen strategisen ohjauksen ohella myös viestinnän strateginen oh-
jaus ja hierarkkinen kontrolli näyttävät yleistyvän. Tämä herkästi kaventaa yk-
sittäisen tutkijan sananvapautta. Aiemman tutkimuksen perusteella viestin-
nän strateginen ohjaus on tyypillistä valtion tutkimuslaitoksissa. Tämä kävi
ilmi valtion tutkimuslaitoksissa työskentelevien ympäristötutkijoiden haastat-
teluihin perustuvassa tutkimuksessa.¹⁹ Ilmiö tarkoittaa käytännössä sitä, että
tutkimuslaitoksen johto ja/tai viestintäosasto pyrkii kontrolloimaan paitsi tie-
dotustilaisuuksia ja sitä, miten tutkimuksesta viestitään, ajoittain myös sitä,
miten sen työntekijät voivat ylipäätään asiantuntijoina kommentoida ajan-
kohtaisia asioita. Syyksi on epäilty sitä, että tutkimuslaitoksen johto pelkää är-
syttämästä ohjaavaa ministeriötä, ulkopuolisia sidosryhmiä tai potentiaalisia
rahoittajia. Tämä on seurausta siitä, että tutkimuslaitokset ovat aiempaa riip-
puvaisempia ulkopuolisesta rahoituksesta.

Tämä viestinnän kontrolli tutkimuslaitoksissa näyttää yleistyneen siitä huoli-
matta, että eduskunnan oikeusasiamies antoi vuonna 2011 Teknologian tut-
kimuskeskus VTT:lle huomautuksen, jossa hän moitti VTT:n loukanneen kah-
den tutkijansa sananvapautta.²⁰ Toinen tutkija oli saanut kirjallisen varoituk-
sen esiinnyttyään asiantuntijana eduskunnan talousvaliokunnassa sen käsi-
tellessä uusien ydinvoimaloiden rakentamista. Toinen olisi halunnut julkaista

17 Poutanen ym. 2022; Kohtamäki & Poutanen 2025.

18 Karran & Kisson 2023.

19 Saikkonen & Väliverronen (2022a ja 2022b).

20 Eduskunnan oikeusasiamies 15.12.2011.

turvetuotantoa käsittelevän yleisönosastokirjoituksen, mutta VTT ei ollut pitänyt sitä suotavana. Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen katsoi VTT:n menetelleen vastoin Euroopan ihmisoikeussopimusta ja perustuslakia. Oikeusasiamiehen mukaan sananvapaus kuuluu myös virkamiehelle ja valtion laitoksen työsopimussuhteiselle työntekijälle.

Tämän selvityksen aineistossa nousi myös esille, miten strateginen johtaminen saattaa joissakin tilanteissa kaventaa tutkijan sananvapautta. Viestinnällistä kontrollia harrastetaan joskus myös yliopistossa ja korkeakouluissa:

Työpaikkani (Maanpuolustuskorkeakoulu) jonka tulisi olla yliopisto ja jonka tulisi noudattaa tieteen vapauden periaatteita, ei anna tutkijoiden esiintyä asiantuntijoina julkisuudessa ilman viestinnän ja esihenkilön hyväksyntää. Omassa työyhteisössäni lähestulkoon aina haastattelupyynnöt ohjataan upseereille, vaikka siviilileillä olisi parempi asiantuntemus asiasta. Mielestäni haastattelupyyntöjen kierrättäminen ja suodattaminen viestinnän puolesta uhkaa tutkijan ja tieteen vapautta, ja toivoisin, että jokin ulkopuolinen taho puuttuisi tähän.

Varsinaisesti tutkimustani ei ole rajoitettu, mutta olen kokenut, että tutkimustuloksista viestimistä on rajoitettu, koska viestintä – profiloitumisen vuoksi – haluaa nostaa viestinnässä esille helpommin ydinprofiiliin kuuluvia tutkimustuloksia. Koen tällaisen akateemisen vapauden kaventumisena. Lisäksi koen, että tiedepoliittikan pyrkimys profiloitumiseen voi edesauttaa sanavapauden ja akateemisen vapauden vähentymistä.

Strategisen viestinnän yleistymisen taustalla on tieteen medioitumiseksi kutsuttu ilmiö.²¹ Viestintä suunnataan tavoitteellisesti akateemisen yhteisön ulkopuolisille ”markkinoille” hyödyntämällä median toimintalogiikkaa ja PR:n keinoja. Joskus nämä tavoitteet ja keinot alkavat määritellä myös tutkimuksen tekemistä. Tutkimusta aletaan suunnata yleisöä kiinnostaviin ja muodikkaisiin tutkimusaiheisiin, joiden avulla yliopisto saa myönteistä julkisuutta.

LOPUKSI

Nämä kolme näkökulmaa avaavat tavanomaista laajemman perspektiivin akateemiseen vapauteen ja sen kaventumiseen. Periaatteessa kaikkein merkittävin uhka akateemiselle vapaudelle on tieteen poliittinen ja taloudellinen ohjaus. Tämä juontuu siitä, että valtaosa yliopistojen sekä laajemmin

21 Väliaverron 2021.

tutkimuksen rahoituksesta tulee valtion budjetista. Uhkailu ja häirintä aiheuttaa merkittävän ongelman tutkijoiden sananvapaudelle, mutta tutkimuksen vapaudelle sen merkitys on rajallisempi. Ulkopuolisten vaikutteiden sisäistäminen tutkimusorganisaatioissa puolestaan muodostaa hiipivän ja osin näkyttömän uhan tutkimuksen vapaudelle, mikä nousi vahvasti esille tämän selvityksen aineistossa.

On tärkeää huomata, että kaikki uhat akateemiselle vapaudelle eivät tule ulkoa. Akateemisten yhteisöjen sisään rakentunut vallankäyttö tarkoittaa sitä, että yksillä on enemmän vapautta kuin toisilla. Henkilötasolla tapahtuvaa vallankäyttöä merkittävämpi ongelma on kuitenkin se, miten tiedeorganisaatiot sisäistävät ulkoapäin tulevat vaikutteet eli tutkimuksen lyhytnäköisen hyötyajattelun ja johtamisopit. Tulosjohtaminen tuottaa hierarkkista johtamista, joka kaventaa akateemista vapautta ja samalla myös tutkijoiden sananvapautta. Tiede pitkät perinteet omaavana akateemisena instituutiona ja hallinnollisena organisaationa kasvavat erilleen.²² Akateeminen instituutio elää vapaudesta, mutta hallinnollinen organisaatio pyrkii yhä herkemmin rajoittamaan sitä tehokkuuden nimissä. Yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin sovelletuna strateginen tulosjohtaminen tuottaa tutkimusta, jonka tulospittarit tunnustavat ja palkitsevat. Mutta tuottavatko ne parasta ja uutta luovaa tutkimusta, vai pikemminkin samaa kuin ennen?

22 Välimaa 2022.

KYSELY

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) toteutti korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkijoille ja opettajille suunnatun kyselyn akateemisen vapauden tilasta Suomessa. Avoin verkkokysely oli avoinna 13.10.–10.11.2025 ja se koostui kolmesta osiosta: tutkimuksen vapaudesta, opetuksen vapaudesta ja tutkijan sananvapaudesta. Kyselyyn saattoi vastata suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi.

Kysely toteutettiin ja vastaukset käsiteltiin anonyymisti. Tässä raportissa on julkaistu vain ne avovastaukset, joiden käyttöön vastaajat antoivat luvan. Avovastauksista on korjattu ilmeiset kirjoitusvirheet, ja joitakin kommentteja on tarvittaessa lyhennetty, mikä on merkitty sulkein ja pistein.

Kysely ei ole tilastollisesti edustava, eikä tuloksia voida yleistää koskemaan koko kohderyhmää.

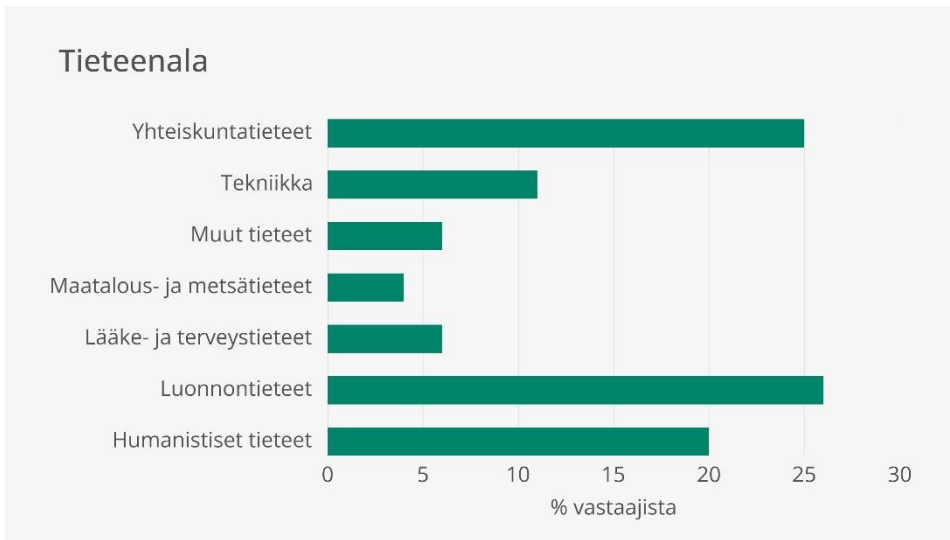
VASTAAJIEN TAUSTA

Kyselyyn tuli yhteensä 816 vastausta. Vastaajat edustavat eri tieteenaloja melko monipuolisesti. Suurin ryhmä oli luonnontieteilijät ja seuraavaksi eniten vastaajista oli yhteiskuntatieteilijöitä ja humanisteja (kuva 14). Vastaajien koulutustaustan perusteella suurin ryhmä oli tohtorit, seuraavina ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet, professorit ja dosentit (kuva 15). Vastaajien enemmistö työskenteli yliopistoissa ja korkeakouluissa. Seuraavaksi suurimman ryhmän muodostivat tutkimuslaitoksissa työskentelevät (kuva 16).

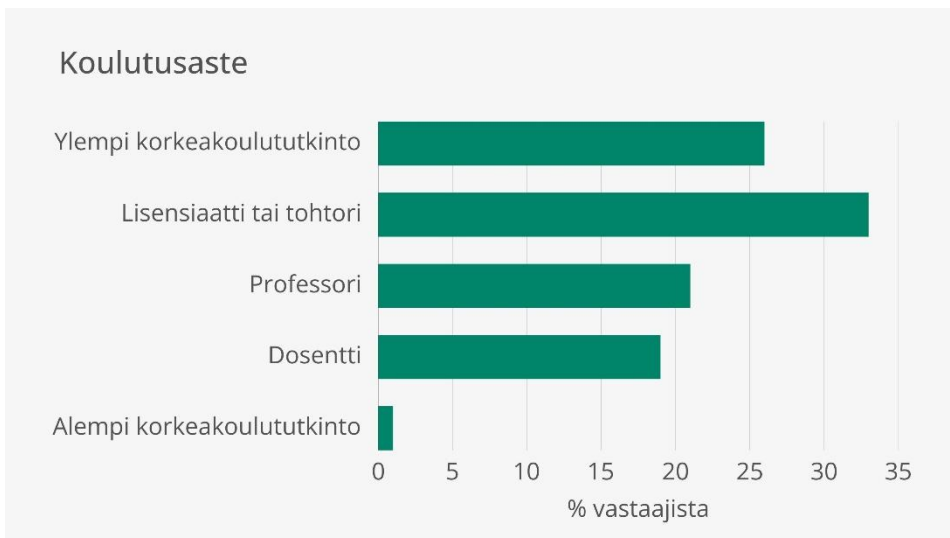
Vastaajilla oli pääosin suhteellisen pitkä työkokemus. Lähes puolet vastaajista oli työskennellyt alalla yli 20 vuotta ja seuraavaksi suurin ryhmä olivat alalla 10–20 vuotta työskennelleet.

Työnkuvan perusteella suurimman vastaajaryhmän muodostivat tutkijat. Toiseksi suurin ryhmä olivat tutkimusryhmän johtajat eli tyypillisesti professorit ja dosentit.

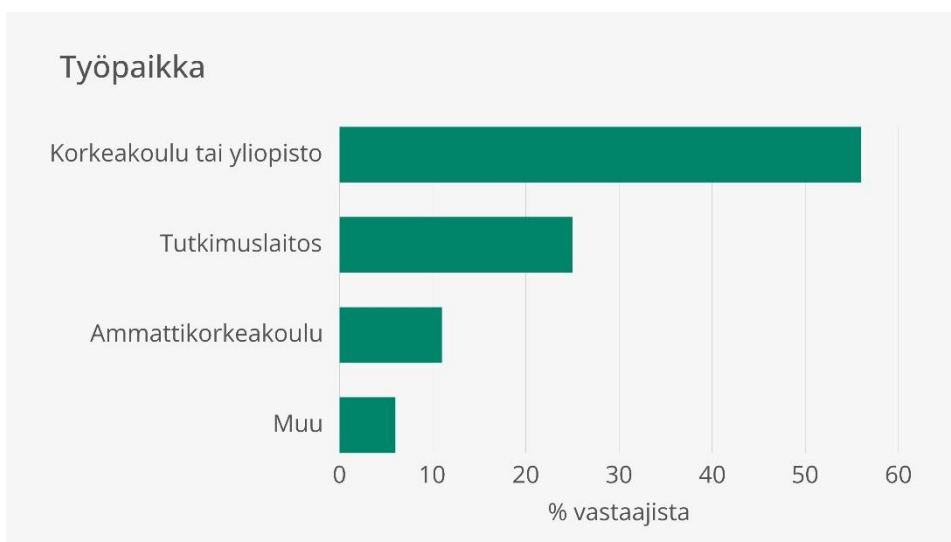
Sukupuolen ilmoittaneista vastaajista 392 oli miehiä, 378 naisia.

Kuva 14. Tieteenala tai tutkimusala. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Kuva 15. Koulutusaste tai asema. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

Kuva 16. Työpaikka. Vastaajat valitsivat yhden vastausvaihtoehdon.

VASTAAJAT KOMMENTOIVAT KYSELYÄ – KYSYJÄT VASTAAVAT

Kannattaa tuloksia tulkitessa huomioda, että kaltaisiani, ei häirintää tai muuta kokevia tähän vastaa todennäköisesti aika vähän. Eli mikäli vastaajista 20 % raportoi, että sananvapauden tila on hyvä, tästä ei nähdäkseni voi päätellä, että tila olisi huono. Koska siis tähän kyselyyn suurella todennäköisyydellä vastaavat todennäköisimmin ne, joiden mielestä sananvapauden tila on huono. Eli valikoitunut joukko. Vaikka sitten itse otos olisikin edustava.

Aiheellinen huomautus. Tämä oli mielessä myös kyselyn tekijöillä, sillä ongelma on tyypillinen avoimissa verkkokyselyissä. Tulosten perusteella kuitenkin enemmistö vastaajista piti niin tutkijoiden sananvapauden kuin akateemisen vapauden tilaa Suomessa melko hyvänä. Kysyttäessä tarkemmin henkilökohtaisista kokemuksista, kolme neljästä vastaajasta ei ollut kokenut sananvapauteen uhkaavaa häirintää. Eli kyselyn tuloksia ei tässä mielessä voi pitää erityisen vinoutuneina. Mutta tämä ei tietenkään tarkoita, että kyselyn tulokset olisivat edustavia.

En ihan ymmärrä koko kyselyn mielekkyyttä.(...) Täytin sen nyt kuitenkin, ettei tule vinoutunutta tulosta kyselystä.

Hienoa, että vastasit ja täydensit näin kokonaiskuvaan.

Ihan perushomma taas hukassa: Hyvä olisi kyselyissä määrittää tai sitten ihan kysyä, että mitä tarkoitetaan kyselylle keskeisillä käsitteillä, esim. nyt akateemisella vapaudella. Tästä on varmasti hyvinkin erilaisia käsityksiä, esim. jollekin akateeminen vapaus liikkuu sillä kentällä, jossa lailla ja asetuksella on kielletty tutkimasta jotain asiaa (esim. Pohjois-Korea). Toiselle taas sitä, että ei anneta rahaa, esim. ei rahoiteta jotakin tutkimushanketta. Tätä olisi ollut erittäin tärkeä kysyä tai selvittää, nyt saatavilla tuloksilla ei ole mitään muuta merkitystä kuin että täytyy tehdä lisäkyselyistä/tutkimuksia.

Kiinnostava huomio. Kyselyn ensisijainen tavoite oli tuottaa tietoa tutkijoiden ja opettajien **kokemuksista** akateemisesta vapaudesta ja sen rajoituksista. Siksi emme halunneet ennalta liian vahvasti määritellä sitä, mitä akateemisella vapaudella tarkoitamme. Toisaalta aiemmin on myös havaittu, että kyselytutkimuksissa vastaajat ovat taipuvaisia kehystämään kysymyksissä käsitellyt teemat ja käsitteet omasta näkökulmastaan, riippumatta niille ennalta annetuista määritelmistä. Lisäksi akateemisen vapauden määrittely ei ole asia, jonka määrittelystä vallitsee yksimielisyys tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi vapauden negatiivinen ja positiivinen²³ määrittely eroavat huomattavasti toisistaan. Osa kyselyyn vastaajista myös moitti kyselyä myös liiasta johdattelevuudesta: *"Kysely tuntui hieman asenteelliselle: lähtöoletus on, että akateemista vapautta rajoitetaan. Vapauden rinnalle pitäisi nostaa vastuu, etenkin vastuu opetuksen ja seuraavan sukupolven koulutuksesta vastaamaan suurin haasteisiin."* Uskomme kuitenkin, että tämä kysely ja raportti lisäävät ymmärrystä ilmiön eri puolista.

This is an important topic in light of the U.S. failing the world concerning academic freedom. It is worthwhile to monitor the situation in Finland and ensure our own government does not 'take inspiration' from the current anti-science White House.

Tärkeä näkökulma, Yhdysvaltain tilanteen heijastuminen Suomeen oli esillä useissa vastaajien kommentteissa.

²³ Ks. esim. Väliaverronen 2020, 29.

Kysymyspatteristo olisi voinut huomioida paremmin sen, että tutkimuksen teke- mistä rajoittaa etupäässä epävarma pätkähankerahoitus ja varttuneiden tutkijoi- den ajan kuluminen muuhun kuin itse tutkimuksen tekemiseen.

Relevantti huomio. Kyselyn tekijälle on helpompi muotoilla kysy- myksiä negatiivisen vapauskäsityksen kuin positiivisen vapauskä- sityksen pohjalta. Tähän vaikutti myös kyselyn laajuus eli kysy- mospatteristo haluttiin pitää riittävän suppeana, jotta se innos- taisi mahdollisimman monen vastaamaan. Toisaalta avovastauk- set tuottivat paljon kiinnostavaa tietoa, jotka laajensivat kyselyn näkökulmaa ja tulosten relevanssia tässä suhteessa.

Tack för frågorna. Det jag egentligen vill uttrycka och som kanske inte platsade in under specifika frågor är den strukturella dimensionen. Jag har inte personligen upplevt begränsningar av akademisk frihet, men det s.k. nyttotänkets frammarsch i samhället är oroväckande.

Tärkeä huomio. Tieteen markkinoistuminen ja välineellistyminen nousi esiin useissa avovastauksissa ja tämän yhteyttä tieteen va- pautteen on pohdittu tarkemmin raportissa.

Älkää vaan lähtekö enempää pelottelemaan muutenkin ujoja ja arkoja tutkijoita keksityillä aaveilla.

Kommentti viittaa varmaankin tutkijoiden uhkailuun ja häirin- tään. Tämänkin kyselyn pohjalta se on karua todellisuutta joille- kin tutkijoille, mutta ei koske läheskään kaikkia. Ilmiötä on tär- keää ymmärtää ja pohtia. Samoin sitä, mitkä ovat hyviä tapoja reagoida siihen.

Rahoituksen hakemiseen menee merkittävä osa aikaa ja voimavaroja, jotka voisi myös käyttää tutkimukseen. Voisi kysyä mitä merkitystä on akateemisella vapau- della, jos ei ehdi tehdä vapaudellaan mitään kuin kerjätä rahoitusta.

Tämä rahoitusjärjestelmään liittyvä ongelma nousi yhtenä isona teemana esiin avovastauksissa ja sitä on käsitelty laajasti myös tässä raportissa.

Within Finnish universities, the problem is managerialism and micro-manage- ment. As the number of managers increases, they develop their own caste and spend time in their own bubble totally alienated from those at the lower end of the university system who do most of the hard work.

Tämä näkökulma nousi esiin useissa avovastauksissa. Tässä ra- portissa tätä teemaa käsitellään hallinnollisen ohjauksen ja

rahoitusjärjestelmän näkökulmasta, ja pohditaan sen merkitystä akateemiseen vapauteen.

Tämä on tärkeä aihe. Itse tutkin vihapuhetta ja häirintää. Oman tutkimuksen alustavat havainnot osoittavat, että tutkijat kohtaavat tietyillä aloilla kasvavissa määrin vihapuhetta ja häirintää.

Kyllä, tutkimus aiheesta on tärkeää, eikä sitä ole vielä läheskään tarpeeksi, jotta ymmärtäisimme ilmiötä ja sen merkitystä laajemmin tieteen vapaudelle. Toivottavasti tämä selvitys luo osaltaan pohjaa tulevalle tutkimukselle.

KIRJALLISUUS

Delborne, Jason (2008). [Transgenes and Transgressions: Scientific Dissent as Heterogeneous Practice](#). *Social Studies of Science*, 38(4), 509-541

Delborne, Jason (2015). Suppression and dissent in science. Teoksessa *Handbook of academic integrity*. Springer, Singapore, 1-11.

Elonen, Piia (2025). [Tutkijat lähtivät hankkeesta poliittisen sekaantumisen vuoksi – tieto vetäytymisestä haluttiin kätkeä](#). Helsingin Sanomat 18.12.2025.

Gieryn, Thomas (1999). *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago: University of Chicago Press.

Hoepner, Jacqui (2019). Silencing behaviours in contested research and their implications for academic freedom. *The Australian Universities' Review* 61(1), 31-41.

Kempner, Joanna (2008). [The Chilling Effect: How Do Researchers React to Controversy?](#) *PLoS Med*, 5(11).

Karran, Terence, & Kisson, Chavan (2023) [Academic freedom in the digital university: An exploration of how technology-enabled management practices mediate power relations between academic staff and university employers](#). University and College Union. University of Lincoln.

Keränen, Marja (2013). Autonomiata joka lähtöön. Teoksessa Pertti Ahonen, Paul-Erik Korvela & Kari Palonen (toim.) *Uusi yliopisto – yritys, puolue vai oppineiden tasavalta?* Sophi 120, Jyväskylän yliopisto.

Kinzelbach, Katrin ym. (2025). [*Academic Freedom Index-Update 2025*](#). Friedrich-Alexander-Universität & V-Dem institute.

Kohtamäki, Vuokko, & Poutanen, Mikko (2025). [*External university autonomy evaluations: the new autonomy ecology of Finnish universities*](#). *Journal of Higher Education Policy and Management*, 1-20.

Late Elina (2014). Cultural and contextual shaping of scholarly communication: Publishing and reading practices in Finnish state research institutes. Academic, University of Tampere Press, Tampere.

Merton, Robert K. (1973). The Normative Structure of Science. Teoksessa N. W. Storer (Ed.), *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations / Robert K. Merton* (s. 267-78). Chicago: University of Chicago Press.

Moran, Gordon (1998). Silencing scientists and scholars in other fields: Power, paradigm controls, peer review, and scholarly communication. Greenwich, CT: Ablex Publishing Corp.

Mäntysaari, Petri (2025). [*Professuurit, tohtorikoulutus ja akateeminen vapaus ammattikorkeakouluissa*](#). Professoriliitto, 10.2. 2025.

Poutanen, Mikko, Tomperi, Tuukka, Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera, & Tervasmäki, Tuomas (2022). [*From democracy to managerialism: foundation universities as the embodiment of Finnish university policies*](#). *Journal of Education Policy*, 37(3), 419-442.

Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto, & Kankaanpää, Jenni (2014). Surviving in the ruins of the university? - Lost autonomy and collapsed dreams in the Finnish transition of university policies. *Nordic Studies in Education*, 34(3), 213-232.

Saikkonen, Sampsa & Väliverronen, Esa (2022a). [*Ulkopuolinen vaikuttaminen ja institutionaalinen itsesensuuri: ympäristötutkijoiden kokemuksia valtion tutkimuslaitoksissa*](#). *Sociologia* 59 (1), 51-66.

Saikkonen, Sampsa & Väliverronen, Esa (2022b). The trickle-down of political and economic control: On the organizational suppression of environmental scientists in government science. *Social Studies of Science* 52 (4), 603-617.

Eduskunnan oikeusasiamies (2011). [*VTT loukkasi kahden tutkijansa sananvapautta*](#). 15.12.2011.

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2025). [*Suositukses tutkijoiden ja asian-
tuntijoiden sananvapauden turvaamiseksi*](#).

Tomperi, Tuukka (2009). Yliopistolaki taustoineen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.) *Akateeminen kysymys. Yliopistolain kriittikki ja kiista uudesta yliopistosta*. Vastapaino: Tampere, 145–202.

Vähä-Savo Valtteri (2016). Sektoritutkimuksen genealogia: Komissioista ja toimistoista valtiolliseen tutkimusjärjestelmään. University of Tampere Press, Tampere.

Välimaa, Jussi (2022). Onko yliopisto organisaatio vai instituutio?. *Tiedepoliittikka* 47 (3), 32-37.

Väliverronen, Esa (2020). Tieteen vapauden ja tutkijan sananvapauden yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Väliverronen, Esa & Ekholm, Kai (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, s. 25-58.

Väliverronen, Esa (2021). [Mediatisation of Science and the Rise of Promotional Culture](#). Teoksessa *Routledge Handbook of Public Communication of Science and Technology*, toim. Massimiano Bucchi & Brian Trench. London.

Väliverronen, Esa & Saikkonen, Sampsa (2021a). [Science communicators intimidated : researchers' freedom of expression and the rise of authoritarian populism](#), *Journal of Science Communication* 20 (4) A08.

Väliverronen, Esa & Saikkonen, Sampsa (2021b). [Freedom of Expression Challenged: Scientists' Perspectives on Hidden Forms of Suppression and Self-censorship](#). *Science, Technology & Human Values* 46 (6), 1172-1200.